

Når man drikker med sin konge, bliver vand til vin

H.C. Andersen og Frederik 7.

*afførkningsstipendiat, cand.phil. Kirsten Dreyer,
Det Kongelige Bibliotek*

Det er sjældent, at digtere og forfattere – og da slet ikke for længst afdøde – giver anledning til de store overskrifter eller bliver tophistorier i medierne. Men H.C. Andersen, der havde det som sit erklærede mål at blive berømt, hører til undtagelsen. Senest vakte det stor opsigt, da en slægtsforsker i nogle papirer i Landsarkivet i Odense fandt det hidtil ukendte eventyr *Tællelyset*. Eventyret, der blev udråbt til det ældst kendte af den verdensberømte digters hidtil kanoniserede 156 eventyr, gav anledning til intense diskussioner om stil og indhold, eftersom det var umuligt at fastslå, om det virkelig var skrevet af H.C. Andersen eller om det var et – i dette tilfælde ubehjælpeligt – forsøg på at skabe en pastiche, da der var tale om en afskrift med fremmed hånd. Spørgsmålet om *Tællelysets* originalitet lader sig ikke afgøre, med mindre man en dag ved et tilfælde finder et manuskript skrevet med Andersens egen hånd.

Endnu større opsigt vakte det, da historikeren Jens Jørgensen i 1987 fremsatte en påstand om, at H.C. Andersen – eventyrdigteren, der havde skrevet om unge mænd af simpel stand, der vandt prinsessen og det hele eller halve kongerige – selv var en kongesøn, frugten af et forhold mellem den senere Christian 8. og komtesse Elise Ahlefeldt fra Tranekær på Langeland. Det var langt fra første gang, man havde diskuteret,

om den fattige skomager Hans Andersen virkelig var fader til geniet fra Hans Jensens Stræde i Odense, men at Andersen ligefrem skulle være en kongesøn, havde ingen dog hidtil hævdet. Det viste sig hurtigt, at teorien ikke kunne stå for en simpel kildekritisk analyse, og det gik derfor nærmest upåagtet hen, da litteraten Rolf Dorset i 2004 genoptog diskussionen med *Paradisbarnet – en bog om H.C. Andersens herkomst*, der i øvrigt ikke tilføjede nye argumenter for teoriens holdbarhed. Tværtimod fremsatte Dorset en ny og lige så uholdbar teori om, at Elise Ahlefeldt var identisk med en Johanne Zimmermann, som Andersen traf under et ophold i Berlin i 1845-46.¹

Havde H.C. Andersen virkelig været søn af Christian 8., havde det betydet, at Frederik 7. (1808-1863, konge fra 1848) var hans halvbroder, en detalje, der dog kun perifert har interesseret de to ovennævnte forfattere, men som paradoksalt nok kunne have været brugt til at understøtte deres påstand.

Efter sin kortvarige tid som konge af Norge fra maj til slutningen af oktober 1814 vendte prins Carl Christian Frederiks fader, prins Christian Frederik,

tilbage til Danmark, hvor han 4. marts 1815 blev udnævnt til guvernør over Fyns Stift med bolig på Odense Slot. Slottet, der var opført 1719-20, havde gennem mange år været bolig for amtmænd og de seneste syv for prins Christian Frederiks forgænger i stillingen prins Christian af Hessen-Kassel. En istandsættelse var tiltrængt, og derfor gik der trekvart år, før den nyudnævnte guvernør, der 22. maj 1815 var blevet gift med prinsesse Caroline Amalie af Augustenborg, kunne rykke ind på slottet. Få måneder senere, den 26. april 1816, døde H.C. Andersens fader, og som enligstillet kvinde med en dreng på 11 år, var Andersens moder, Anne Marie Andersdatter, elendigt stillet i økonomisk henseende. Det er formodentlig på dette tidspunkt, at hun, som H.C. Andersen skriver i *Levnedsbogen*,

hans første selvbiografi fra 1832, kom til "at gaae paa Slottet".² Skønt den sociale afstand mellem høj og lav syntes uoverstigelig på den tid, fik Hans Christian også sin gang på slottet, hvor han undertiden legede med prins Frits, som Carl Christian Frederik blev kaldt, i den store gård. Vi får desværre ikke det mindste at vide om, hvordan den senere Frederik 7. var, eller hvor meget og hvor ofte de legede sammen. Men selv om den lille prins med den spinkle, næsten feminine skikkelse og Hans Christian, der var lang, ranglet og kejtet, udadtil var et umage par, så var der også lighedspunkter mellem dem. Prins Frits var som etårig i realiteten blevet moderløs, da hans moder, prinsesse Charlotte Frederikke, blev forvist til Horsens, efter at hun var blevet grebet i en affære med sin sanglærer, komponisten Edouard

Modstående side: Odense Slot. Kobberstik af S.H. Petersen i Dansk Atlas ved S.H. Petersen og P.W. Becker, 1833.

Til højre: Prins Frederik. Maleri af F.C. Gröger 1814. Rosenborg.

du Puy. Opdragelsen af drengen blev de følgende år, hvor prins Christian Frederik opholdt sig i Norge, overladt til en fynsk bondepige, Christiane Reiersen, som han blev tæt knyttet til, samt en guvernante, Christiane Hartmann. Desuden tog hans to fastre, prinsesserne Juliane og Charlotte, sig af ham. Men en egentlig tryk barndom fik han ikke. Og det samme gjaldt H.C. Andersen. Skønt han ikke mindst som berømt eventyrdigter gerne ville give indtryk af en lykkelig barndom, hvor han trods fattigdommen ikke led nød i nogen henseende, kunne han ikke skjule, at faderen var en drømmer. Og de to sidste år han levede, var faderen en fysisk og psykisk svækket mand, efter at han havde ladet sig stille som soldat for en anden i Napoleonskrigenes sidste år for at skaffe penge til familiens underhold. Men andre

ting forenede dem også. Begge drenge var venlige, godmodige og følsomme.

Selv om H.C. Andersen ikke fortæller om deres lege, så nævner han dog, at han var med til at slå katten af tønden en fastelavnsmandag sammen med en hel del "borgerlige Børn".³ Den sidste bemærkning vidner om, at Andersen tydeligvis har været en ener i selskabet. Tøndeslagningen blev overværet af prins Christian, der sad på trappen i gården, og "nogle af Herrerne" – formodentlig de ansatte ved hoffet – medens prins Frits' stedmoder, prinsesse Caroline Amalie, så til fra et vindue. H.C. Andersen ville sandsynligvis ikke have været H.C. Andersen, hvis han havde fortalt, hvordan prins Frits var klædt ud. Det absolutte centrum både ved tøndeslagningen og da *Levnedsbogen* blev til, var Andersen selv. Læseren får heller

ikke at vide, hvem der blev kattekonige, men Andersen blev det ikke; så havde han fortalt det. Derimod fortæller han, at han havde et gammelt officersskærf om livet, og han bildte sig ind, at han var den, der faldt mest i øjnene. Umuligt er det heller ikke, for Hans Christian har utvivlsomt adskilt sig radikalt fra de øvrige børn alene pga. sin skikkelse.

Da H.C. Andersen udgav *Das Märchen meines Leben ohne Dichtung* i 1847 (da. 1942) og *Mit Livs Eventyr* i 1855 omtalte han overhovedet ikke sit tidlige bekendtskab med prins Frits, som ved udgivelsen af den førstnævnte i mellemtiden var blevet kronprins, og ved den sidstnævnte havde været konge siden 1848. Hvorfor denne episode, der ellers netop kunne bekræfte det eventyrlige i Andersens liv, gled ud, står hen i det uvisse. Men det kunne tænkes, at han har fundet det indiskret og for nærgående at omtale den. Som det vil fremgå af det følgende, er H.C. Andersen, hvis selvbiografier nærmest giver et kalejdoskopisk billede af de europæiske fyrstehoffer, hvor han har fundet en nådig modtagelse i 1840'erne og 1850'erne, paradoksalt nok umådelig diskrete, når man nærlæser dem. Det var aldrig hans hensigt at bringe stof til sladder. Det overlod han til venner og bekendte.

1819 blev opbruddets år for såvel prins Frits som H.C. Andersen. Den første forlod allerede Odense i slutningen af maj, fordi hans fader og stedmoder havde besluttet at tage på en længere rejse sydpå pga. prinsesse Caroline Amalies helbred. Den 10-årige skulle dog ikke med, men blev i stedet installeret på Sorgenfri Slot, hvor han fik privatundervisning.⁴ Og få måneder senere, den 4. september, rejste H.C. Andersen til København for at blive

skuespiller og berømt – eller måske mere korrekt: berømt og skuespiller. Berømmelsen var det centrale. Dermed skiltes de to legekammeraters veje, og der gik antagelig mere end en snes år, før de genså hinanden. I hvert fald omtaler Andersen ikke prinsen i sine breve eller almanak- og dagbogsnotater.

De mellemliggende år blev begivenhedsrige for begge parter. Efter ankomsten til København den 6. september 1819 hutlede Andersen sig mere eller mindre gennem de følgende tre år i et forgæves forsøg på at blive noget ved teatret, medens han samtidig begyndte at indse, at det ikke var via teatret, men via digtekunsten, at han – måske – skulle opnå den berømmelse, han higede efter. I 1822 kom han, takket være Det Kongelige Teaters direktion, på latinskolen først i Slagelse og siden i Helsingør, inden han i efteråret 1828 blev student næsten samtidig med, at prins Frederik vendte hjem til Danmark efter en toårig dannelsesrejse i udlandet for at holde bryllup med Frederik 6.s datter, prinsesse Wilhelmine, som han efter kongens ønske var blevet forlovet med inden rejsen for at sikre tronfølgen, eftersom Frederik 6. ikke efterlod sig en mandlig tronarving. Det var i øvrigt ved den lejlighed, at Johan Ludvig Heiberg skrev *Elverhøi* som festspil, det eneste positive og varige, der kom ud af ægteskabet. Medens Andersen efterhånden begyndte at få succes som digter, og i foråret 1835 fik sit store gennembrud med romanen *Improvisatoren* og det første hæfte *Eventyr, fortalte for Børn*, gik det stik modsat for prins Frederik. Godt nok havde han og prinsesse Wilhelmine været venner som børn, men prins Frederik var alt andet end stabil som ægtemand. Han drak og havde affæ-

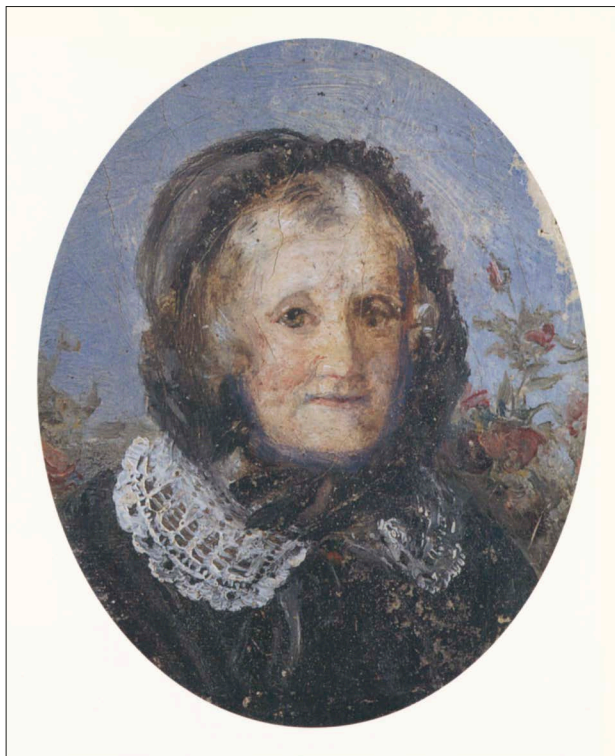
rer ved siden af ægteskabet, hvilket ikke gik upåagtet hen i offentligheden.

H.C. Andersen har givetvis ikke været uvidende om prins Frederiks opførsel. København var en lille by, og sladderen gik. Hertil kom, at han allerede inden sin store udenlandsrejse 1833-34 bevægede sig i kredse, der var tæt på kongehuset, bl.a. hos Jonas Collin, der som finansdeputeret var kongens højre hånd. Hverken Jonas eller sønnen Edvard Collin, Andersens nærmeste ven, og heller ikke Henriette Wulff, hans nære veninde, der indtil prins Frederiks bryllup tilmed havde haft bopæl på Amalienborg i Brockdorffs Palæ (Frederik 8.s Palæ), der husede Søkadetakademiet, hvor hendes fader var chef, omtaler prins Frederik i deres breve til Andersen under rejsen. Men Signe Læssøe, hans ældre og noget snerpede moderlige veninde, sørgede for at holde ham opdateret om begivenhederne hjemme i Danmark. Den 7. september 1833 skriver hun: "Man sagde Prinds *Fredrik* var forgaet paa en Reise til Bornholm, men Dagen efter hørte man han havde dandset i Rønne, Ukrud forgaar ikke."⁵

Naturligt nok kommenterede Andersen ikke historien. Hvad var der at sige til den? Desuden koncentrerede han sig normalt kun om at skrive om sig selv i sine breve. Den 18. marts 1834 vendte fru Læssøe tilbage til prinsens gøren og laden med en skandalehistorie, der i modsætning til den første var fuldstændig korrekt, omend der stadig var nogle uklarheder: "Vi have i denne Tid havt to Ting der har vakt saa almindelig Opsigt at det har naaet til mig, det eene er en skandaløs Historie med Prins *Fredrik*, Deres Favorit, hvad han egentlig har gjort, veed man ikke, har han trukket [blank] mod Kongen, forgaet sig mod Faderen eller alt for

slemt pryglet Gemalinden, det veed man ikke men han blev med eet sat i en Vogn med et Par Officerer og kjørt til Jægerspris hvor han kun skal have tre Værelser som han ikke maa komme ud af, der skal han blive til Fregatten gaaer, da skal han til Island, og efter en Forsamling i Statsraadet er der besluttet at han skal blive der et Aar eller to, det skal komme an paa hans Opførsel, de fremmede Ministre have faaet Ordre at skulle melde deres Hoffer at han er forviist for en Ubesindigheds Skyld. Er det ikke en afskyelig Historie?"⁶

Ægteskabet havde som nævnt været mislykket fra første færd, og Frederik 6. havde været utilfreds med prinsens eskapader og hans opførsel over for hustruen. Det kulminerede den 27. februar 1834, da det unge ægtepar deltog i et bal hos den russiske gesandt. Efter ballet tog prins Frederik på druk et par uger, inden han igen vendte hjem til Amalienborg, hvor han endnu en gang overfusede den sagesløse prinsesse Wilhelmine. Forståeligt nok tog hun straks turen over slotspladsen til faderen i Schacks Palæ (det nuværende residenspalæ) for at fortælle, hvad der var sket. Kongen havde som nævnt længe båret over med svigersønnen, men hans opførsel denne gang blev dråben, der fik bageret til at flyde over. Den 10. marts bestemte han, som Signe Læssøe ganske rigtigt skriver, at prins Frederik skulle internereres på Jægerspris Slot, der lå fjernt fra det fristende København, og siden deltage i linjeskibet "Dronning Marie"s togt til Island i sommeren 1834. Prins Frederik indså, at ægteskabet var endegyldigt slut, og 23. marts anmodede han selv Frederik 6. om skilsmisse og undskyldte samtidig sin opførsel. Der er ingen tvivl om, at brevet har været kærkomment for kongen, og anmodningen blev også ekspederet i

Signe Læssøe. Miniature af Thorald Læssøe 1846.

ekspresfart. I løbet af en måned blev de separeret, medens den endelige skilsmisse dog først fandt sted i 1837.

Heller ikke denne gang kommenterede H.C. Andersen Signe Læssøes nyhed, endsige besvarede hendes nærmest retoriske spørgsmål. Desværre! Det kunne man godt have ønsket sig, fordi fru Læssøe pointerer, at prins Frederik var Andersens "Favorit". Hvorfor var H.C. Andersen begejstret for eller betaget af prins Frederik, der i et og alt var hans modsætning? Var det netop, fordi han var hans modsætning? Andersen ville jo aldrig nogensinde have dristet sig til at kaste sig ud i et liv med soldature og løse erotiske forbindelser – ikke som ungkarl og da slet ikke, hvis han havde været gift. Vi ved, at

Frederik 7. absolut ikke var dum. Hans interesse for arkæologi var andet og mere end den glade amatør. At politik ikke interesserede ham, var kun beklageligt, fordi han netop var en politisk figur. Vi får antagelig aldrig svar på spørgsmålet, men har det ikke været modsætningen, der tiltrak Andersen, må det formodentlig have været begrundet i deres samvær som børn på Odense Slot, hvor den lille prins viste sine mest tiltalende egenskaber. J.F. Bardenfleth, der havde tilsynet med prins Frederik som barn, fremhævede netop, at han var venlig og godmodig – man kunne ikke andet end holde af ham.⁷

Efter hjemkomsten sendte Frederik 6. prins Frederik til fæstningsbyen Fredericia, hvor han blev holdt under opsigt af

kommandanten, general Frederik Castonier, en streng og pligtopfyldende officer med et heftigt temperament, der dog ikke kunne forhindre, at prinsens elskerinde, balletdanserinden Jensine Weiner umiddelbart efter hans ankomst til byen tog sin afsked fra Det Kongelige Teater og flyttede til Fredericia. Her tilbragte han de næste fem år.

Den 3. december 1839 døde Frederik 6. – i øvrigt til Andersens store ærgrelse, fordi hans skuespil *Mulatten* skulle have premiere netop den dag, men nu blev aflyst pga. dødsfaldet. Medens den afdøde konge ikke var interesseret i kunst og litteratur, var det modsatte tilfældet med den begavede Christian 8., og et par dage før kongens død havde Andersen netop været inviteret op på Amalienborg for at læse *Mulatten* op for tronfølgeren og prinsesse Caroline Amalie, hvad han i et brev til Odenseveninden Henriette Hanck 10. december beskrev som en ægte biedermeierscene: “I Løverdags, efter Opførelsen af Kammeraterne, var jeg sagt til at være hos vor nuværende Konge og Dronning. Det var nu ikke saarart, at jeg skulde læse mit Stykke, efter at de have seet et godt Stykke, ypperligt udføre, derved maatte mit tabe betydeligt. Jeg blev ført ind i hans Værelse, ventede der lidt, og de kom da fra Comedie og undskyldte nydeligt for min Venten, hvorpaa jeg førtes op i Caroline Amalies Værelse, hvor et lille rundt Theebord var dækket, Prindsen tog Plads i Sophaen lige for Caroline Amalie i [en] anden, ogsaa ved Bordet, og man bad mig sidde ned i Lænestolen ved Siden. Jeg blev forestillet for Prins Bentheim⁸, Frøken Waltersdorf⁹ skjænkede Thee, vi taledes om Theater og Litteratur; efter at Theen var taget bort læstes *Mulatten* ... Da Stykket var læst

spiiste vi skaaret Smørrebrød og Kage, drak Viin ... Jeg fandt mig saa hyggelig og vel i deres Kreds og det var over Midnat da jeg kom hjem.”¹⁰

Med det besøg og den beskrivelse in mente er der vel ikke noget at sige til, at H.C. Andersen allerede opsøgte det nye kongepar 27. januar 1840. Prins Frederik var naturligvis kommet til København i forbindelse med Frederik 6.s død, eftersom han nu var kronprins, og Andersen noterer i almanakken: “Var hos Kronprindsen, Prindsen af Glücksborg,¹¹ Prindsesse Caroline,¹² Kongen, som sagde “jeg glæder mig ved at jeg nu kan vise jeg erkjender Deres Talent”, tillod jeg dedicerer *Mulatten*; var hos Juliane;¹³ Charlotte¹⁴ og begge Dronningerne¹⁵ leverede jeg til.”¹⁶

Efter tronskiftet flyttede kronprinsen til Odense, hvor han efterfulgte sin fader på posten som guvernør på Fyn. Selv om han for længst havde gjort bekendtskab med Jensine Weiners kollega ved Det Kongelige Teater, Louise Rasmussen (1815-74), blev et ægteskab med en udenlandsk prinsesse, der kunne sikre en tronarving, stadigt mere presserende, og H.C. Andersen fulgte med interesse nyheder i så henseende. Den 21. december 1840 skriver han i et brev fra Rom til Jonas Collin, at han havde læst i tyske aviser, at kronprinsen var blevet forlovet med prinsesse Caroline af Mecklenburg (1821-76).¹⁷ Om Andersen nogensinde tidligere havde hørt om prinsessen, der var datter af storhertugen af Mecklenburg-Strelitz, og som i øvrigt senere altid blev kaldt Mariane, melder historien ikke noget om. Og det blev tilsyneladende også den eneste gang, han overhovedet omtalte hende. Da parret blev gift 10. juni 1841 og kort efter holdt deres indtog

i København, opholdt Andersen sig i Wien på hjemrejsen fra sin lange rejse til Grækenland og Tyrkiet, men Augusta Collin underrettede ham om den festlige begivenhed.¹⁸ Og da han 14. juli ankom til Odense, fik han et par dage efter takket være arkitekten Jørgen Hansen Koch, der var svoger til Jette Wulff, lejlighed til at se Odense Slot, der stod parat til at tage imod de nygifte. Andersen noterede sig, at der var "elegant og hyggeligt", men især gjorde slotshaven indtryk på ham: "Haven med de tilgrændsende Marker og Skove, saa ud, som en stor Park." Og dagen efter, da der kom vogn fra Glorup for at hente ham, hedder det: "Byen i Bevægelse for i Aften at modtage Kronprindsen med sin unge Gemalinde. Husene smykkede med Grønt; Laugene med deres Faner skulle ud og Husene illumineres."¹⁹

H.C. Andersen nåede altså ikke at se parrets festlige indtog, og den ægteskabelige lykke, hvis man overhovedet kan bruge udtrykket, blev i øvrigt kortvarig. Kronprinsen havde ikke ændret sig på grund af giftermålet og ville heller ikke opgive Louise Rasmussen, som fem dage før kronprinsens bryllup havde fået en dreng, som Carl Berling var fader til. Det var nu ikke en begivenhed, offentligheden fik kendskab til, men det kunne ikke skjules, at kronprinsen fortsatte forbindelsen med Louise Rasmussen, ikke mindst efter at hun var blevet pensioneret fra teatret pga. en skade i 1842 og i november 1844 åbnede en mondæn modehandel på Strøget. Sladderen gik, og i september 1846 blev prins Frederik skilt for anden gang, efter at prinsesse Mariane to år tidligere var rejst hjem til forældrene i Neu-Strelitz og nægtede at vende tilbage.

H.C. Andersen kommenterer på intet tidspunkt sladderens, men almanakken

vidner om, at han har truffet kronprinsen ved flere lejligheder i de mellemliggende år. Den 19. januar 1843, hvor H.C. Andersen overraskende nok havde taget søbad, skønt han ellers ikke var vinterbader, noterer han, at han på vejen talte med "Kronprindsens", altså såvel prinsesse Mariane som kronprins Frederik.²⁰ Desværre melder notatet ikke noget om, hvad de talte om.

Da kronprinsen næste gang omtales 25. juni 1845, havde prinsesse Mariane som nævnt for stedse forladt Danmark. Andersen havde i de forløbne sidste to måneder været på et mildt sagt mislykket besøg på Nysø, hvor han ved afrejsen den 15. juni åbent og ærligt havde fortalt baronesse Stampe, at han ikke kom til Nysø mere, og hvor utålelig hun var.²¹ Herfra var han fortsat til Bregentved og videre til Corselitze, hvor han ankom den 25. juni. Her var han gæst hos direktøren for Det Classenske Fideikommis P.H. Classen, som også havde besøg af kronprinsen, der var kommet ad søvejen i sin kutter Neptun. Samværet med kronprins Frederik omtales kun i den kortfattede almanak, men der er næppe tvivl om, at de to mænd har hygget sig sammen. "Kronprindsen udbragte min Skaal; Billard; læst *Eventyr*" hedder det på ankomstdagen.²² Og dagen efter noterer Andersen: "Kjört til Stranden med Kronprindsen, hvor vi kastede med Steen. Fulgt ham til hans Kutter."²³ Formodentlig skal deres kasten med sten forstås i betydningen slå smut. Desværre fortæller Andersen ikke, hvem der klarede sig bedst.

Efter besøget på Corselitze tog H.C. Andersen videre til Ingemanns nogle dage og herfra til Glorup, inden han 27. juli kom til Odense, hvor han samme aften var til taffel hos kronprinsen på Odense

*Frederik 7. og
grevinde Danner ca.
1860. Visitkortfoto i
H.C. Andersens foto-
grafalbum.*

Slot,²⁴ en begivenhed, som han desværre ikke kommenterer yderligere, men mon ikke tankerne er gået tilbage til barndommen og tøndeslagningen?

Samme år, 31. oktober, drog Andersen på en næsten et år lang rejse til udlandet, der for alvor markerede hans internationale berømmelse. Hvor han end kom frem, blev han modtaget af konger og fyrster: hertugparret af Augustenborg, storhertugen af Oldenburg, kongen af Preussen og sidst men ikke mindst arvestorhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar-Eisenach med hvem han knyttede et livslangt ven-

skab. Men rejsen begyndte med et ophold på Glorup fra 1. til 10. november, hvorfra han fortsatte til Odense. Her overnattede han, inden han tog videre til Assens for at sejle til Aarøsund. Det kortvarige ophold i fødebyen var langt fra nogen succes. Hans første ærinde efter ankomsten gjaldt kronprinsen, som han søgte forgæves. Godt nok var han ude at spise til middag og gjorde visitter hos venner og gamle bekendte, men det blev overskygget af, at det var Mortensaften; "hele Byen lugter af Gaasesteeg" noterer han i dagbogen. Om han havde forventet at blive inviteret til

*Gulddåse skænket
H.C. Andersen i 1862
af Frederik 7.*

gåsesteg på slottet, melder historien ikke noget om. Faktum er, at han gik tidligt i seng og sov elendigt. Lagnerne var som håndklæder, de rullede sammen under ham, og det stak som en torn i – Andersen skriver ikke hvor. Læseren af dagbogen må selv gætte hvor.²⁵

Christian 8.s regeringstid blev kortvarig. Den 20. januar 1848 døde han af en blodforgiftning midt i en højspændt politisk situation, hvor det stod klart, at enevælden stod for fald, og hvor Hertugdømmerne var på randen af oprør. Andersen tog levende del i begivenhederne omkring kongens død, tronskiftet og de bevægede martsdage, hvor han for alvor blev sig sin danske nationalitet bevidst.²⁶ Gennem de

senere år havde han fået et stadig hjerteligere forhold til kongeparret, og man kunne måske have forventet, at det samme ville have været tilfældet med Frederik 7., ikke mindst hans tidligere sympati taget i betragtning. Men noget nært forhold blev det ikke til i første omgang. I et brev til arvestorhertug Carl Alexander af 16. marts 1848 bemærker Andersen, at han endnu ikke har talt med den nye konge,²⁷ og der gik tilsyneladende flere år, før det blev tilfældet. Det betød dog ingenlunde, at kongen ikke blev genstand for omtale i Andersens dagbøger og breve.

Allerede kort efter sin tronbestigelse havde Frederik 7. gjort det klart, at han agtede at gifte sig med Louise, og det

var kun pga. af krigen og den tilspidsede politiske situation, at han udsatte brylluppet. Men efter sejren ved Isted 25. juli 1850, tøvede kongen ikke længere med at gennemføre sin beslutning, uanset den politiske modstand. Og 7. august blev Frederik 7. og Louise, der året før var blevet ophøjet til baronesse af Dannerfeldt, viet i Frederiksborg Slotskirke af biskop Mynster. Andersen opholdt sig ligesom i 1845 på Corselitze og noterer i dagbogen 10. august: "Fru Clasen fik Brev med Efterretning om at Kong Frederik VII har i Onsdags ladet vie til sin venstre Haand Baronesse, nu Grevinde Danner; hun var i blaa Fløiels Kjole, hvid Rose paa Brystet, Myrthebrands og Slør. Hendes Forlovere var Dr Lund og Bülov, Kongen havde Prinds Ferdinand og Scheel. – Grevinde Ahlefeldt, Grevinde K[n]uth og hele Hoffet. Biskoppen viede og holdt hende siden længe i Haanden og undskyldte at Talen ikke var saa god som den skulde da han havde saa kort Tid til at forberede sig i."²⁸ Om fru Classens endsige Andersens reaktion på nyheden hører vi intet, og da den sidstnævnte dagen efter skrev til Jonas Collin, var han lige så fåmælt. Det hedder blot: "Om det høie Giftermaal kom igaar Efterretning til Corselitze!"²⁹ Han ønskede tydeligvis ikke at blive blandet ind i den diskussion og forargelse, som ægteskabet til venstre hånd vakte.

I januar 1851 sluttede krigen med en dansk sejr, da den slesvigske-holstenske hær opløstes, efter at Preussen og Østrig i efteråret havde trukket deres støtte til oprørerne tilbage. Og i februar vendte soldaterne hjem til København, hvor de blev fejret ved fester i Ridehuset på Christiansborg. Andersen havde fået billet til at overvære alle festerne, der strakte sig over knapt tre uger, og var endvidere

med til festforestilling i Casino. Kongen deltog også, og 4. februar noterer Andersen sig, at "Kongens Tale, der hver Dag er den samme lød klart og tydeligt".³⁰ Og da festlighederne endelig sluttede 20. februar, stod digteren på altanen uden for Hofteatret og så på de mange brogede faner og den bølgende menneskemængde nede på ridebanen. Men han må åbenbart også have været ovre i Ridehuset, for han skriver: "Inde i Ridehuset talte Kongen flere Gange og godt."³¹

Medens Andersen som nævnt havde fået et nært forhold til den kunst- og litteraturelskende Christian 8., gik der adskillige år, før han blev inviteret til taffel hos efterfølgeren. I første halvdel af 1850'erne omtales kongen også kun ganske få gange i almanakken og slet ikke i dagbogen. Den 31. marts 1853, hvor Andersen var i Hofteatret, da familien Price gav en forestilling, hvortil han havde skrevet prologen, var det faktisk første gang, at han så Frederik 7. og grevinde Danner i loge sammen.³² I Det Kongelige Teater tillod etiketten ikke, at de sad sammen i kongelogen, men Hofteatret hørte efter Grundlovens indførelse stadig under Civillisten, og dermed kunne kongen se bort fra protokollen, ligesom det i øvrigt var tilfældet i Casino, hvor Andersen netop 2. januar 1855 noterer, at Frederik 7. med gemalinde var i teatret for at se Andersens eget populære skuespil *Meerend Perler og Guld*.³³

Som tidligere omtalt er Andersen tavs om sit syn på ægteparret, men der er næppe tvivl om, at de jævnlige er blevet diskuteret i de kredse, Andersen færdedes i. Den 11. august 1855 var det igen Signe Læssøe, der delagtiggjorde Andersen, som netop da var på rejse i Tyskland, i den københavnske sladder, efter at kongen et

par måneder tidligere var blevet kastet af hesten, da en hund angreb den og bed den i benet. Majestæten kom dog ikke alvorligt til skade, men måtte holde sig i ro de følgende uger. Han var dog så rask, at han 2. august kunne holde statsråd på Eremitagen med efterfølgende taffel i den kongelige sommerresidens i Skodsborg. Alligevel svirrede rygterne: "Her gaae meget foruroligende Rygter om vor Konge, hans Hoved skal have lidt mere ved Faldet end Forstanden taaler; er det saa, saa gaaer vi, hvor utroligt det klinger, dog [endnu] mere nedad med vor Kongeregjering, end vi vare. Hvad Kongeregimentet angaaer, seer det sørgeligt ud med den nærværende og den tilkommende Tid, og det lille, stakkels elskede Land trænger dog til at understøttes af en kraftig Aand og stærk Arm. Om vort Blik ogsaa rækker langt ind i Fremtiden saa seer det kun *Elendighed* – Vær glad, kjære Digter, at De tilhører saa lidt Jorden, at den Sorg som vi prosaiske Mennesker føle, kan De ikke dele saadan, De hører noget Bedre til, som ingen Konger, ingen Konstitutioner kan tage fra Dem; men en stakkels Kvinde, en Moder og Bedstemoder sørger uendeligt over dette elskede Lands Skjæbne."³⁴

Heller ikke denne gang kommenterede Andersen fru Læssøes brev, men intet tyder på, at han delte hendes synspunkt. Tværtimod! H.C. Andersen var hele livet en flittig lejlighedsdigter, og 24. januar 1842 havde han digtet en vise til den daværende kronprins Frederik, som tilsyneladende aldrig er blevet trykt.³⁵ I slutningen af 1850'erne blev kongen igen genstand for Andersens hyldest, da han skrev en sang til festforestillingen i Det Kongelige Teater 8. oktober 1856 i anledning af kongens fødselsdag to dage tidligere.³⁶ Det gentog sig 24. marts 1858, da

han skrev *Saa smukt os Kæmpevisen sang* i "Anledning af Hs. Majestæts Kongens allerhøieste Nærværelse i det kongelige Theater".³⁷ En uge senere kan almanakken fortælle: "Til Taffels hos Kong Frederik VII første Gang, han drak et Glas med mig."³⁸

H.C. Andersen var nu – med et moderne udtryk – kommet ind i varmen. I hans egen bevidsthed ville han nok snarere have talt om, at kongen lod sit nådige lys skinne over ham. Dagen efter tafflet blev han nemlig "benaadet" med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, en gunstbevisning han dog først erfarede i avisen 3. april, dagen efter sin fødselsdag.³⁹ Den 7. modtog han sølvkorset, som han var i audiens for at takke for den 12.⁴⁰ Almanakken fortæller ikke, om han evt. også hilste på grevinde Danner. Men det fik han i hvert fald lejlighed til 30. marts, hvor han noterer: "Kaldet til Kongen paa Frederiksborg og kjørt derud til Taffels, læst om Aftenen i Valdemars Salen Dyndkongens Datter; Det er ganske vist og Svanereden. Meget naadig mod mig."⁴¹

Også i 1859 bidrog Andersen med en sang ved festforestillingen i anledning af den kongelige fødselsdag,⁴² og i 1860 var han også leveringsdygtig, da det gjaldt en sang ved kongens ankomst til årsfesten på Kunstakademiet 31. marts.⁴³ Endelig må nævnes en prolog til en festforestilling, igen i anledning af majestæten's fødselsdag, som dog ikke har kunnet dateres.⁴⁴

Historien melder desværre ikke noget om, hvordan Frederik 7. har set på disse hyldestigte, der var obligatoriske i forbindelse med de kongelige mærkedage under enevælden og i tiden umiddelbart efter. Til gengæld står det fast, at kongen satte stor pris på Andersens eventyr, og i *Mit Livs Eventyr* får vi endnu et male-

H.C. Andersen. Fotografi af Franz Hanfstaengl. München 1860.

risk genrebillede, der kunne have været foreviget af en af guldaldermalerne, da H.C. Andersen 28. maj 1859 læste op for kongen og grevinde Danner under en sejltur på søen omkring Frederiksborg Slot: "Skoven var sprunget ud, Veiret varmt og smukt, Kong *Frederik den Syvende* opholdt sig da paa det

gamle, prægtige *Frederiksborg* i den deilige Skovnatur. Han lod mig kalde for at høre mig selv forelæse den nye Digtning. Jeg blev modtaget med den jevne, hjertelige Ligefremhed, Kongen altid viiste, og tilbragte to smukke Dage i *Christian den Fjerdes* stolte Bygning ... Jeg saae al den Pragt og gamle Herlighed, gik i disse Sale,

sad ved Kongens Bord, der den smukke Solskinsdag var dækket nede i Haven. Da Taffelet var hævet, fulgte en Seiltour paa Søen rundt om Slottet. Kongen meente, at just herude i det Frie maatte læses Historien, som Vinden fortæller om *Valdemar Daae og hans Døtre*. Hans Majestæt med Gemalinde, Lehnsgrevinde *Danner*, toge Sæde i Kongebaaden, hvor jeg ogsaa fik Plads; et Par Baade med andre Gjæster fulgte. Vi glæde hen over det blanke Vand, hvori de ildrøde Skyer ved Solnedgangen speilede sig. Og jeg læste Historien om Riigdoms og Lykkens Henfaren, læste Vindens Susen: "hu-u-ud-fare hen!" Der blev et Øiebliks Stilhed, idet jeg havde endt Læsningen, selv følte jeg mig forunderlig veemodig, og man vil forstaae, at Erindringen om disse Minutter i Kongebaaden, hvor Søen, Luften og Slottet selv straaledede som i Glød, levende kom mig i Tanke, da i Aaret som fulgte, det Sorgens Budskab lød: "*Frederiksborg* staaer i Flamme!"⁴⁵

De næste tre år læste Andersen jævnligt op på Christiansborg, ligesom han også flere gange blev inviteret til taffel. Den 13. januar 1861 kommer læseren af dagbogen uvilkårligt til at tænke på P.O. Enquists *Fra regnormenes liv*, når Andersen skriver: "Taffel hos Kongen. Hans Majestæt spurgte om mine Tænder tillod mig at drikke et Glas med ham; Grevinden og han havde ogsaa Tandpine, hun tilbød at sende mig nogle Draaber de brugte for Tænderne."⁴⁶ Et par uger senere, den 27., læser han op. Scenen er som taget ud af et af Andersens egne eventyr: "Kl 8 hos Kongen og læste de nye Eventyr. Kongen sadte selv Sukker og Vand til mig, gav mig tre Gange Haanden, som jeg kyssede; han var saa fortrolig og hjertelig. "Men hvorledes finder De nu paa Alt dette!"

sagde han, "hvorledes kommer det! Har De nu alt det i dette Hoved." Jeg har Intet naar jeg er ude, men naar jeg kommer paa Hjemmets Jordbund, saa strømmer det frem. Jeg fortalte om Ober-Ammergau. Kongen lovede at naar han kom paa en interessant Opgravning skulde jeg blive indbudt med. Grevinden talte ikke til mig med den Interesse om disse mine sidste Eventyr, hun syntes i det Hele forstemt."⁴⁷ Den sidste bemærkning vidner om, at grevinde Danners liv var alt andet end en dans på roser.

Samme år, 4. september – i øvrigt årsdagen for Andersens afrejse fra Odense i 1819, hvor han næppe havde forestillet sig, at han 42 år senere skulle sidde til bords hos kongen – får man et eksempel på den tone, der var med til at give Frederik 7. tilnavnet "Folkekær": "Maatte sige af hos Ørstedes da jeg skulde spise hos Kongen Klokken fem hvor der var stort Taffel for den italienske Gesandt. Fik Plads tilfældigt ved Skrikke, Trap og Tramp, vi fire Studenter fra samme Aar drak et Glas sammen. Kongen nikkede ved Bordet ned til mig og siden rakte han mig tre Gange Haanden og bød mig Velkommen hjem! jeg takkede ham for den Venlighed at han strax vilde see mig. "Det kan Du jo nok vide at jeg vilde have Dig med min gamle Dreng!" sagde han. Grevinden talte om afdøde Collin."⁴⁸ Andersen kommenterer, som det fremgår, ikke kongens tiltalemåde, men den har næppe faldet i god jord. Den form for folkelighed lå ham hele livet fjernt.

At forklare Frederik 7.s jovialitet med henvisning til, at han ved denne lejlighed "må have drukket tæt", som Erik Lassen gør,⁴⁹ kan virke rationelt ud fra en almindelig logisk betragtning. Men det behøver absolut ikke have været tilfældet,

selv om kongen havde et stort alkoholforbrug sine sidste år. Frederik 7.s væremåde og opførsel var ikke rationel. Jovialiteten var ganske enkelt en side af den kongelige facade udadtil, og Erik Lassen citerer i øvrigt selv umiddelbart inden en anden episode, som H.C. Andersen i 1873 fortalte sin unge ven Nicolai Bøgh om. Hvornår den skal tidsfæstes, står hen i det uvisse. “Frederik den 7de kunde ikke fordrage, at han [Andersen] ved Taflerne snød sig fra at tømme Bægrene og havde ham derfor lumsk i Kikkerten. Og engang, da Kongen opdagede, at han havde heldt Vand i sit Glas i stedet for Rhinskin, fik han en Tordentale. “Man drikker ikke Vand, naar man drikker med sin Konge!” raabte Frederik den 7de. “Ja, men naar man drikker med sin Konge, bliver Vand til Vin,” riposterede Andersen. “Det var sgu godt svaret,” sagde Kongen, og saa fik han Tilgivelse.”

Omend H.C. Andersen ved et taffel 25. oktober 1861 i anledning af kongens fødselsdag noterer: “Musiken larmende; vi spiiste i Riddersalen. Talte med Flere ... ikke i Stemning, da jeg kom hjem, hvor tomt det Hele,”⁵⁰ skal det ikke tages som et udtryk for en afstandtagen til kongen, snarere som et vidnesbyrd om den tiltagende livslede og tomhedsfølelse, der var prisen for berømmelsen. Da han 10. februar 1862 læste *Lisjomfruen*, *Sneglen* og *Rosenhækken* og *Sommerfuglen* for majestæten, skriver han i dagbogen: “Kongen var livlig, fortalte om sit Ophold i Schweiz takkede mig særdeles for den Fornøjelse han havde af min Læsning og trykkede flere Gange min Haand.”⁵¹

Belønningen udeblev heller ikke. Den 14. februar fortæller dagbogen, at Frederik 7. sendte ham “en egenhändig Skrivelse, saa hjertelig og smuk at jeg

blev bevæget derover, en Gulddaase med Kongens Navn i Brillanter fulgte.”⁵² At brevet og gaven virkelig betød noget, vidner *Mit Livs Eventyr* om. Her citerer Andersen brevet: “Min gode Andersen! Det er mig en Fornøjelse at sende Dem min Tak for den Glæde, De forskaffede mig ved Forelæsningen af Deres nydelige Eventyr forleden Aften, og jeg kan kun sige saa meget, at jeg lykønsker mit Land og dets Konge til at eie en Digter som Dem. Deres velvilligste *Frederik R.*” Og Andersen kommenterer brevet: “Jeg blev uendelig glad ved dette kjære kongelige Brev, som jeg gemmer mellem mine bedste Erindringer.”⁵³

H.C. Andersen kvitterede selvfølgelig straks med en takkeskrivelse, som uden tvivl var ment af hjertet. Det hedder bl.a.: “Deres Majestæt har saa uendeligt glædet og lyksaliggjort mig med Deres kongelige, egenhändige Skrivelse; den er saa velsignet, saa hjertelig! Jeg veed ikke ret, hvorledes jeg skal udtrykke min Tak, men det veed jeg, at havde Deres Majestæt seet det Indtryk af Glæde og Taknemmelighed, der fyldte mig ved at modtage og læse min Konges mere end naadige Skrivelse, da vilde jeg uden Ord være forstaaet af min Konges Hjerter. Den kostbare Hædersgave, som medfulgte, er mig en Guld-Ramme om den rige Skat, jeg har i min ædle Konges velsignede Skrivelse.”⁵⁴

Andersen lod det i øvrigt ikke blive ved takkeskrivelsen. Dagen efter søgte han audiens, men gik forgæves, da Frederik 7. var på jagt.⁵⁵ Men endelig, den 19., fik han kongen i tale, og denne gang var det faktisk Andersen, der gav udtryk for en form for jovialitet, der næppe var helt i overensstemmelse med etiketten: “jeg klappede ham paa Skulderen og var bevæget.”⁵⁶

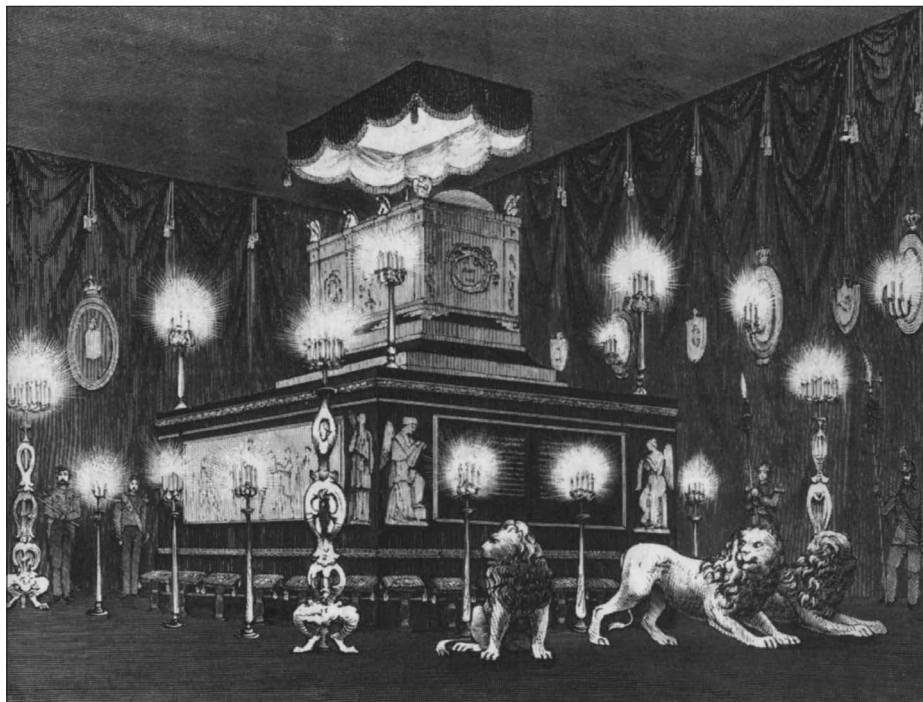
Den 23. juli 1862 drog Andersen sammen med Jonas Collin d.y. ud på en rejse, der førte dem til Spanien, og først den sidste dag i marts det følgende år var han tilbage i København. Den 13. april fik han audiens hos Frederik 7., der modtog ham med bemærkningen "Naa endelig seer jeg Dem!",⁵⁷ og dagen efter var han til taffel: "Kongen drak et Glas med mig til min Velkomst ... Jeg fandt mig ganske hjemlig og morede mig."⁵⁸

Det blev tilsyneladende sidste gang, H.C. Andersen og hans barndoms legekammerat så hinanden. I midten af september rejste kongen og grevinden til Slesvig, hvor de tog ophold på Glücksborg Slot, medens den politiske situation blev stadig mere tilspidset, og her døde Frederik 7. den 15. november 1863 efter få dages sygdom. Andersen fik nyheden kort efter dødsfaldet, da han mødte Peter Faber, der udover at være digter også var direktør for telegrafan.⁵⁹

Som så ofte før ved den slags lejligheder, blev H.C. Andersen bedt om at skrive en sang, *Nu kommer Kongens Liig – Du Folkekjære*,⁶⁰ som de københavnske sangforeninger sang, da kongens bære blev ført til Roskilde 18. december, efter at han havde ligget på castrum doloris på Christiansborg. Medens Andersen blev indbudt til at overvære begravelsen i Roskilde Domkirke, hvad han i øvrigt takkede nej til, havde man glemt at sende ham et adgangskort til castrum doloris, men han fik dog adgang den 17., netop som man var ved at fjerne kisten. Dagbogen giver en malende beskrivelse af salen og den sorte kiste. Men det var alligevel en oplevelse, der var ved at være for meget for den sarte digter: "en raaden Lugt udbredte sig, han laae i Kisten, jeg gik hen til det aabne Vindue".⁶¹

Skønt dagbogen er særdeles detaljeret i beskrivelsen af begravelsesoptøget 18. december, røber den intet om Andersens følelser ved dødsfaldet. Det er kun den registrerende journalist og digteren, vi møder, når han f.eks. skriver: "Solen gik ned, Himlen var straalende, Maanen kom til Kræfter og skinnede; Kanon-Blinket lysnede og Drønet rystede i Øret; Røgen fra Kanonerne steeg i runde svulmende Skyer som antog en lilla Farve."⁶²

Havde den afdøde konges været H.C. Andersens favorit i levende live, så blev han tilsyneladende det stik modsatte efter sin død og Danmarks nederlag i krigen 1864. De næste par år, f.eks. den 8. juli 1864 noterer han, at kabinetssekretær J.P. Traps hustru fortalte ham "flere characteri[sti]ske Træk af Frederik den 7des Særheder",⁶³ og 13. april 1865 er det Orla Lehmann, der giver eksempler på kongens fantasifulde historier, som Andersen omhyggeligt noterer.⁶⁴ Desværre var det samme ikke tilfældet, da han var til middag hos familien Henriques 6. april 1873: "der var Dr Adler⁶⁵ vi talte og fortalte gjensidigt Anecdoter om *Frederik den Syvende*."⁶⁶ Men da Andersen nogle dage senere, den 14., drog af sted på sin sidste udenlandsrejse sammen med Nicolai Bøgh, underholdt han også sin unge rejsefælle med anekdoter om kongen, formodentlig fordi han netop havde talt med Adler. Og mon ikke det har været de samme, han havde fortalt ved middagen hos Henriques, han nu gentog over for Bøgh? En af dem er allerede omtalt. En anden viser på en og samme tid kongen som den joviale, næsten småborgerlige figur og som majestæten. Bøgh fortæller, at engang Andersen var tilsagt til taffel på Frederiksborg, fik han at vide, at Frederik 7. ønskede at se ham i sine private gemak-

Frederik 7.s kiste på castrum doloris på Christiansborg Slot. Illustreret Tidende november 1863.

ker, inden man gik til bords. “Kongen kom ham imøde med Grevinden ved Haanden. “Goddag Andersen!” sagde han, “det er min Kone her! og det er vores Digter Andersen”. “Gud, jeg kjender jo godt Andersen”, sagde Grevinden, “jeg har medvirket i hans Arbejder, i “Ravnen” f.Ex”. Kongen sagde intet, men saae paa hende med et lynende Blik, og hun taug.” Grevinde Danner var dog ikke sådan at slå ud, for Bøgh skriver videre, at “ved Bordet, da Andersen sad ved hendes Side, bragte hun igjen denne Opera paa Tale og lovprisede dens Melodier. “Kan De huske den og den?” sagde hun og begyndte ganske at nynne dem ind i Andersens Øre.”⁶⁷ Om historien er helt sandfærdig må stå hen i det uvisse, men man kan under

alle omstændigheder undre sig over, at grevinden ikke skulle have været til stede, da Andersen som nævnt første gang var til taffel hos Frederik 7. 30. marts 1858. Det var tilsyneladende på Christiansborg, hvor han givetvis også må være blevet præsenteret for grevinde Danner. Desuden kan man undre sig over, at han havde grevinden til bords, eftersom det altid har været skik og brug, at man sad efter rang.

Mest bemærkelsesværdigt er dog et dagbogsnotat den 1. august 1865, hvor han noterer, at Jonas Collins datter, Ingeborg Drewsen, som han ellers satte overordentlig stor pris var “meget eensidig i sin begejstrede Opfattelse af Frederik den Syvende”.⁶⁸ Hvordan begejstringen gav sig udslag, og hvorfor Andersen tog afstand,

melder dagbogen desværre ikke. Selv om man skal være meget forsigtig med at gisne om årsagen, kunne man forestille sig, at forklaringen på Andersens koven-
ding skyldtes hans varme og venskabelige forhold til det nye kongepar, Christian 9. og dronning Louise, som han allerede havde kendt inden Frederik 7.s død. Ikke mindst dronningen stillede sig fuldstændig afvisende over for grevinde Danner, og det kan have påvirket Andersen, ligesom han næppe har stillet spørgsmålstegn ved sandheden i kammerherreinde Traps beretning. Det er først eftertiden, der har kunnet notere sig, at J.P. Trap absolut ikke var et sandhedsvidne.

Og spørgsmålet om, hvorvidt H.C. Andersen var halvbroder til Grundlovens giver? Ja, var han det, så kunne han i hvert

fald ikke se nogen ligheder mellem sig selv og Frederik 7. Det får man indirekte et vidnesbyrd om den sidste gang, Andersen omtaler kongen. Den 6. oktober 1873 blev Bissens rytterstatue af Grundlovens giver på Christiansborg Slotsplads afsløret. Andersen havde gennem et års tid været syg, men han ville egentlig gerne have set afsløringen fra Melchiors vinduer på Højbro Plads. Hans værtinde i Nyhavn 18, Clara Ballin, frarådede det imidlertid, og efter en kamp med sig selv, opgav han at tage af sted. Men den 14. kørte han en tur i Melchiors vogn, og han kørte bl.a. også rundt om statuen. H.C. Andersen var ikke helt tilfreds med Bissens arbejde: "Figuren er ikke hans, her er det en stor stærk velbygget Karl, selv var han jo tyk og undersætsig."⁶⁹

Noter

- 1 Se undertegnede artikel "Var Elise Ahlefeldt identisk med Johanne Zimmermann", *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, 2006:2, s. 47-54.
- 2 *H.C. Andersens Levnedsbog* udg. af H. Topsøe-Jensen, 1962, s. 43.
- 3 Ib.
- 4 Signe Prytz: *Frederik VII's barndom og hans nærmeste omgangskreds*, 1974, s.111ff.
- 5 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersens brevvæksling med Signe Læssøe og hendes kreds*, I, 2005, s. 121 (herefter: *Læssøe*).
- 6 Ib. 140f.

- 7 Jan Møller: *Frederik 7. En kongeskæbne*, 1994, s. 45.
- 8 Prins Ludwig af Bentheim-Steinfurt (1787-1876).
- 9 Maria Ernestine Wilhelmine von Walterstorff (1792-1853), 1815 hofdame, 1839 kammerfrøken hos prinsesse Caroline Amalie.
- 10 Svend Larsen (udg.): *H.C. Andersens Brevveksling med Henriette Hanck*, 1945, s. 402f.
- 11 Den senere Christian 9. (1818-1906, konge fra 1863).

- 12 Arveprinsesse Caroline (1793-1881), datter af Frederik 6.
- 13 Prinsesse Juliane Sophie af Hessen-Philipsthal-Barchfeld, f. prinsesse af Danmark (1788-1850), søster til Christian 8.
- 14 Landgrevinde Charlotte af Hessen-Kassel, f. prinsesse af Danmark (1789-1864), søster til Christian 8.
- 15 Dronning Caroline Amalie og Frederik 6.s enke, dronning Marie Sophie Frederikke (1767-1852).
- 16 Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber (udg.): *H.C. Andersens Almanakker 1833-1873*, 1990, s. 34. (herefter: *Almanakker*)
- 17 *H.C. Andersens Brevveksling med Jonas Collin den Ældre og andre Medlemmer af det Collinske Hus*. Udg. af H. Topsøe-Jensen under Medvirken af Kaj Bom og Knud Bøgh, I, 1945, s. 157 (herefter: *BJC*).
- 18 Ib. 181.
- 19 *H.C. Andersens Dagbøger 1825-1875*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab under ledelse af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen, II, 1973, s. 269 (herefter: *Dagbøger*).
- 20 *Almanakker* s. 99.
- 21 Ib. s. 152.
- 22 Ib. s. 153.
- 23 Ib.
- 24 Ib. s. 155.
- 25 *Dagbøger* III, 1974, s. 5.
- 26 *Mit Livs Eventyr* ved H. Topsøe-Jensen, II, 1951, s.71 (herefter: *MLE*).
- 27 Ivy York Möller-Christensen und Ernst Möller-Christensen (udg.): *Mein edler, theurer Grossherzog! Briefwechsel zwischen Hans Christian Andersen und Grossherzog Carl Alexander von Sachsen-Weimar-Eisenach*. Göttingen 1998, s. 118.
- 28 *Dagbøger* III, 1974, s. 424.
- 29 *BJC* II, 1945, s. 38.
- 30 *Dagbøger* IV, 1974, s. 3.
- 31 Ib. s. 17.
- 32 *Almanakker* s. 215.
- 33 Ib. s. 231.
- 34 *Læssøe* I, s. 319f.
- 35 *Almanakker* s. 77.
- 36 *ANDERSEN. H.C. Andersens samlede værker*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab under redaktion af Klaus P. Mortensen, 8, 2005, s. 295 (herefter: *ANDERSEN*).
- 37 Ib. s. 303.
- 38 *Almanakker* s. 261.
- 39 Ib.
- 40 Ib.
- 41 Ib. s. 262.
- 42 *ANDERSEN* 8, 2005, s. 316.
- 43 Ib. s. 324.
- 44 Ib. s. 523.
- 45 *MLE* II, 1951, s. 210f.
- 46 *Dagbøger* V, 1971, s. 4.
- 47 Ib. s. 6f.
- 48 Ib. s. 118.
- 49 Erik Lassen: *H.C. Andersen og de Kongelige*, 1996, s. 94.
- 50 *Dagbøger* V, 1971, s.127.
- 51 Ib. s. 146.
- 52 Ib. s. 147.
- 53 *MLE* II, 1951, s. 246f.
- 54 C.St. A. Bille og Nicolaj Bøgh (udg.): *Breve fra Hans Christian Andersen*, II, 1878, s. 476f.
- 55 *Dagbøger* V, 1971, s. 147.
- 56 Ib. s. 149.
- 57 Ib. s. 383.
- 58 Ib. s. 384.
- 59 Ib. s. 427.
- 60 *ANDERSEN* 8, 2005, s. 348.
- 61 *Dagbøger* V, 1971, s. 445f.
- 62 Ib. s. 450.
- 63 Ib. VI, 1972, s. 84.
- 64 Ib. s. 211ff.
- 65 Lægen I.B. Adler (1817-80).
- 66 *Dagbøger* X, 1975, s. 59.
- 67 Erik Lassen 1996, 90.
- 68 *Dagbøger* VI, 1972, s. 257.
- 69 Ib. X, 1975, s. 166.